

Masterthesis CCFES

Een longitudinaal onderzoek naar empathie van moeders als voorspeller voor empathie van adolescenten, gemedieerd door psychologische controle van moeders.

Utrecht University

N. ten Have (1695444)

02-06-2023

UU-SER: 22-2008 (geregistreerd op 10/11/2022)

Utrecht Universiteit Faculteit Sociale wetenschappen
Master's programme in Clinical Child, Family and Education Studies

Begeleider: Marije van Meegen

Tweede beoordelaar: Minet de Wied

Woorden: 4498

Samenvatting

Achtergrond: Theorieën suggereren dat empathie van moeders een rol kan spelen in de empathie ontwikkeling van adolescenten. Echter, blijkt dat er nog weinig onderzoek is gedaan naar dit verband. **Doel:** De huidige studie onderzoekt de relatie tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten en de mediërende rol van psychologische controle van moeders op dit verband. **Methode:** De steekproef bevat 381 Nederlandse adolescenten en hun moeders (57% jongens). Het onderzoek heeft een longitudinaal karakter en er is gebruikgemaakt van drie meetmomenten (T4, T5 en T6), de gemiddelde leeftijd van de adolescenten tijdens T4 was 15.99 en van moeder 47.66. Adolescenten en moeders rapporteerden over hun mate van empathie en daarnaast rapporteerden adolescenten over de psychologische controle van moeders. **Resultaten:** Er bleek een positief verband te bestaan tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten en een negatief verband tussen empathie van moeders en psychologische controle van moeders. Er bleek geen sprake te zijn van mediërende rol van psychologische controle. **Conclusie:** Een hoge mate van empathie bij moeder wordt in verband gebracht met een hoge mate van empathie bij adolescenten en een lage mate van psychologische controle van moeders.

Trefwoorden: Empathie; Adolescenten; Moeders; Psychologische controle

Abstract

Background: Theories suggest that maternal empathy may play a role in the empathy development of adolescents. However, there is no consistent conclusion regarding this relationship. **Aim:** This study examined the relationship between maternal empathy and adolescent empathy, as well as the mediating role of maternal psychological control on this relationship. **Method:** The sample consisted of 381 Dutch adolescents and their mothers. The study employed a longitudinal design with three measurement points (T4, T5, and T6). The participants included 56% boys, with an average age of 15.99 at T4 for adolescents and 47.66 for mothers. Both adolescents and mothers self-reported their levels of empathy, and adolescents also reported on maternal psychological control. **Results:** A positive relationship was found between maternal empathy and adolescent empathy, and a negative relationship was found between maternal empathy and maternal psychological control. Furthermore, there appeared to be no mediating role of psychological control. **Conclusion:** High levels of maternal empathy are associated with high levels of adolescent empathy and low levels of maternal psychological control.

Keywords: Empathy; Adolescents; Mothers; Psychological control

Inleiding

Een belangrijk onderdeel van de adolescentiefase is de ontwikkeling van empathie, wat gezien wordt als een fundamenteel karaktereigenschap van sociaal gedrag (Van der Graaff et al., 2014). Empathie kan omschreven worden als het vermogen om emoties van anderen te begrijpen en om te reageren op het lijden van anderen (Stern et al., 2015; Van der Graaff et al., 2012). Een lage mate van empathie tijdens de adolescentie kan in verband worden gebracht met zowel internaliserende als externaliserende problemen en kan op den duur zelfs leiden tot delinquent gedrag (Ciciolla et al., 2013; Mesman et al., 2011; Van Langen et al., 2014). Daarentegen wordt een hoge mate van empathie in verband gebracht met het verminderen van leed (Zamora et al., 2017) en een hoge mate van pro-sociaal gedrag (Morelli et al., 2015; Van Lissa et al., 2017). Volgens de theorie van Hoffman (2000) spelen ouders een belangrijke rol bij het bevorderen en stimuleren van empathie bij hun adolescenten. Wat ook aansluit bij de sociale leertheorie van Bandura (1986), die stelt dat adolescenten leren via observatie en imitatie van ouderlijk gedrag. Dit zou dus kunnen betekenen dat als moeders meer empathie tonen, zij een model kunnen zijn voor meer empathisch gedrag, wat op zijn beurt de empathie van adolescenten kan bevorderen. In de literatuur is er nog maar weinig aandacht voor dit verband (Soenens et al., 2007). Bovendien worden er in de bestaande studies wisselende resultaten gevonden (Soenens et al., 2007; Van Lissa et al., 2016; Hawk et al., 2012). Volgens de hechtingstheorie van Bowlby (1988) is een veilige hechting cruciaal voor de ontwikkeling van sociale vaardigheden, waaronder empathie. Echter, psychologische controle van moeders kan de hechtingsrelatie met adolescenten verminderen (Leondari & Kiosseoglou, 2002), en daarmee mogelijk ook de empathie ontwikkeling van adolescenten. Psychologische controle refereert naar de pogingen van ouders om de gedachten en emoties van hun kind te beïnvloeden (Scharf & Goldner, 2018). Ook na dit verband is slechts weinig onderzoek gedaan en worden er tegenstrijdige resultaten gevonden (Kanat-Maymon en Assor, 2010; Soenens et al., 2007). Bovenstaande bevindingen maken nader onderzoek relevant om meer inzicht te krijgen in de kenmerken van de opvoeding van moeders die verband houden met de ontwikkeling van empathie bij adolescenten. Dit onderzoek is relevant omdat het ouders en gezinstherapeuten kan helpen bij het bevorderen van de empathie van adolescenten. Daarom is het doel van deze studie het onderzoeken van het longitudinale verband tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten en de rol van psychologische controle van moeders op dit verband.

De relatie tussen empathie van adolescenten en empathie van moeders

De theorie van Hoffman (2000) over empathie stelt dat kinderen empathie ontwikkelen door het observeren en internaliseren van empathische reacties van hun ouders. Dat betekent dat volgens deze theorie moeders een rol kunnen spelen bij de bevordering van empathie bij adolescenten. Als moeders een hoog niveau van empathie tonen, kan dit de empathie van adolescenten bevorderen (Hoffman, 2000). Deze bevindingen worden ondersteund door de sociale leertheorie van Bandura (1986), die stelt dat mensen leren door observatie, imitatie en beloning. Als een moeder empathisch gedrag vertoont, is de kans groot dat adolescenten dit gedrag observeren en imiteren (Bandura, 1986). Op basis van deze theoretische perspectieven zou dus verwacht kunnen worden dat moeders die een hoge mate van empathie laten zien, dit ook overbrengen naar adolescenten. Enkele studies vonden dan ook soortgelijke resultaten (Miklikowska et al., 2011; Soenens et al., 2007). Waaronder ook het eerste longitudinale bewijs wordt gevonden voor dit verband in zowel de vroege als late adolescentie (Van Lissa et al., 2016). Echter, spreekt onderzoek van Hawk et al. (2012) deze bevindingen deels tegen. Zij hebben namelijk geen verband tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten gevonden in de late adolescentie, waar de adolescenten gemiddeld zeventien jaar oud waren. Op basis van deze literatuur kan er dus geen eenduidige conclusie worden gesteld over dit verband in de late adolescentie en daarom wordt hier in huidig onderzoek naar gekeken.

De relatie tussen empathie van moeders en psychologische controle

Empathie van moeders blijkt een belangrijk ouderkenmerk te zijn bij het bepalen van zowel positief als negatief opvoedingsgedrag (Gondoli en Silverberg, 1997; Perez-Albeniz en De Paul, 2003). Zo blijkt dat een lage mate van empathie bij moeders wordt geassocieerd met een negatieve opvoedingsstijl (Rodriquez, 2013), waaronder ook psychologische controle zou kunnen behoren. Psychologische controle wordt gedefinieerd als een overbeschermdere manier van opvoeden waarbij geprobeerd wordt het gedrag van het kind te manipuleren, door het geven van weinig liefde of afwijzing en het aanpraten van een schuldgevoel (Barber, 2002; Nelson et al., 2013). Hierdoor wordt de ontwikkeling van autonomie bij de adolescent verhindert (Oudekerk et al., 2015). Volgens de zelfbeschikkingstheorie van Ryan en Deci (2000) zijn er drie psychologische basisbehoeften binnen de opvoeding, waaronder ook ouderlijke autonomiebevordering behoort (Grolnick & Ryan, 1989; Vansteenkiste & Soenens, 2015). Gedurende de adolescentie wordt de behoefte aan autonomiebevordering vanuit moeders verhoogd (De Goede et al., 2009). Moeders die meer empathisch zijn, zijn zich meer bewust van de behoeften van adolescenten, zoals hun behoefte aan autonomie (Kochanska,

1997). Dus, mogelijk zijn moeders met een hoge mate van empathie, doordat zij zich meer bewust zijn van de behoefte aan autonomie van adolescenten, minder geneigd om deze behoefte te schenden door gebruik te maken van psychologische controle. Eerder onderzoek bevestigt deze verwachting. In het onderzoek van Werner et al. (2016) wordt een negatieve relatie gevonden tussen empathie van moeders en psychologische controle van moeders. Echter, is verder nog weinig onderzoek gedaan naar dit verband, dus is het relevant om hier in huidig onderzoek bij stil te staan.

De relatie tussen psychologische controle en empathie van adolescenten

Binnen gezinnen waar psychologische controle van ouders aan de orde is, is slechts beperkte ruimte voor de eigen emoties en gedachten van adolescenten (Ryan & Deci, 2017), waardoor de veilige hechting kan worden aangetast (Barber et al., 2005; Leondari Kiosseoglou, 2002) en de ontwikkeling van autonomie wordt verhinderd (Oudekerk et al., 2015). Volgens de hechtingstheorie is een veilige hechting cruciaal voor de ontwikkeling van sociale vaardigheden, waaronder empathie (Bowlby, 1988). Dus, dat zou betekenen dat als psychologische controle zorgt voor een minder veilige hechting, dit ook de empathie ontwikkeling van adolescenten kan belemmeren. De zelfbeschikkingstheorie van Ryan en Deci (2000), die de cruciale rol van autonomiebevordering benadrukt, sluit aan bij deze verwachting. Eerder onderzoek laat zien dat ouderlijke autonomiebevordering bij adolescenten samenhangt met een positieve empathie ontwikkeling (Gagne et al., 2003; Roth, 2008). Dit zou dus kunnen suggereren dat wanneer er psychologische controle plaatsvindt, en de ontwikkeling van autonomie dus verhinderd wordt, dit in verband wordt gebracht met een negatieve empathie ontwikkeling. Echter, moet in acht worden genomen dat afwezigheid van autonomie bevordering niet per definitie aanwezigheid van psychologische controle betekent (Hauser Kunz & Grych, 2013; Silk et al., 2003; Van der Kaap-Deeder et al., 2016). Desalniettemin werden er in eerder onderzoek van Kanat-Maymon en Assor (2010) soortgelijke resultaten gevonden. Uit dit onderzoek bleek namelijk dat een hogere mate van psychologische controle van ouders in verband werd gebracht met een lagere mate van empathie bij adolescenten. Echter, Soenens et al. (2007) vonden geen verband tussen psychologische controle van moeders en empathie van adolescenten. Dus, er lijkt in dit verband geen eenduidige conclusie te bestaan, wat nader onderzoek relevant maakt.

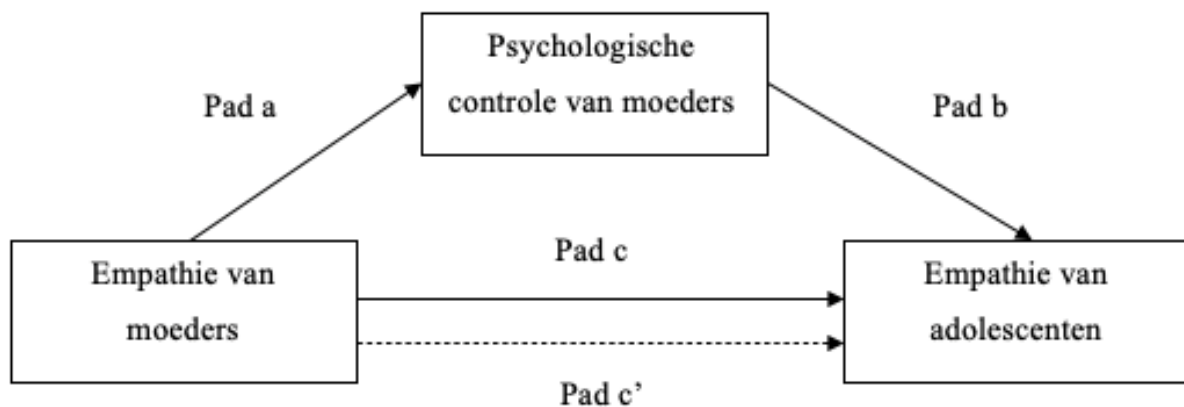
Huidige studie

In de huidige studie wordt er onderzoek gedaan naar het mediërende effect van psychologische controle van moeders op het verband tussen de empathie van adolescenten en de empathie van moeders. Met de bevindingen van dit onderzoek kan er in de toekomst

gerichter gekeken worden naar hoe kenmerken van de opvoeding van moeders bij kan dragen aan de empathie ontwikkeling van adolescenten. Ondanks het gebrek aan eenduidige bevindingen wordt er op basis van bovenstaande literatuur de volgende hypothesen opgesteld. Als eerst wordt verwacht dat een hoge mate van empathie bij moeders zorgt voor een lagere mate van psychologische controle van moeders. (pad a). Ten tweede wordt verwacht dat een lage mate van psychologische controle van moeders in verband gebracht kan worden met een hoge mate van empathie bij adolescenten (pad b). Ten derde wordt verwacht dat een hoge mate van empathie bij moeders een voorspeler is voor een hoge mate van empathie bij adolescenten (pad c). De verwachting is vervolgens dat een lage mate van psychologische controle van moeders het verband tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten (deels) verklaart (pad c').

Figuur 1

Padmodel Mediërende Rol van Psychologische Controle

Methode

Participanten

Voor dit onderzoek wordt gebruikgemaakt van data van 497 Nederlandse adolescenten tussen de 12 en 18 jaar uit Nederland die hebben deelgenomen aan het doorlopende longitudinale onderzoek Research on Adolescent Development And Relationships (RADAR). In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van drie meetmomenten (T4 (2009), T5 (2010) en T6 (2010/2011)). De gemiddelde leeftijd van adolescenten op T4 was 15.99 en de gemiddelde leeftijd van moeders op T4 was 47.66 (SD=4.37). 97% van de participanten was van Nederlandse afkomst. Het percentage moeders dat hoger onderwijs had genoten was in de steekproef 40% en het percentage moeders met een lagere baan was in de steekproef 28%. Participanten die niet alle vragen hebben ingevuld zijn verwijderd. De attritie-analyses wezen uit dat daardoor na de eerste meting op T4 58 (11.7%) participanten uitvielen en na de tweede meting op T5 23 (5,23%) en na de derde meting op T6 35 (8.41%). Uiteindelijk zijn de analyses uitgevoerd over 381 participanten. In de groep verwijderde participanten kwam 81,73 % uit een gemiddelde tot hoge SES en in de resterende groep komt 91,44% uit een gemiddelde tot hoge SES. Daarnaast was 56,03 % van de groep verwijderde participanten jongen en in de resterende groep is 57,21% jongen.

Procedure

Adolescenten werden op twaalfjarige leeftijd benaderd via hun basisscholen. Voor het onderzoek zijn 429 basisscholen willekeurig geselecteerd uit de provincie Utrecht en de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Almere. waarbij 230 scholen uiteindelijk deelnamen. Via een selecte steekproef werden 1081 twee oudergezinnen benaderd met ten minste één ander kind van minimaal tien jaar oud. Deze gezinnen ontvingen een uitgebreide beschrijving en werden daarnaast geïnformeerd over de vertrouwelijke omgang met hun gegevens. Tot slot hebben zij een toestemmingsverklaring getekend voor deelname. Van deze gezinnen hebben uiteindelijk 497 gezinnen deelgenomen aan het onderzoek. De data zijn vervolgens tijdens jaarlijkse huisbezoeken verzameld door middel van verschillende vragenlijsten over empathie en psychologische controle. Het onderzoek is goedgekeurd door de Medische Ethische Toetsing Commissie (METC).

Meetinstrumenten

Empathie. Voor het meten van de mate van empathie is er gebruikgemaakt van de 'Interpersonal Reactivity Index (IRI; Davis, 1983)'. De subschalen 'perspective taking' en 'empathic concern' zijn samengevoegd om empathie te meten. Moeders en adolescenten hebben

de zelfrapportage vragenlijst ingevuld, die wordt gescoord op een vijfpunt Likertschaal, 0 = past absoluut niet bij mij; 4 = past heel erg goed bij mij. De subschaal 'perspective taking' meet de cognitieve component van empathie, namelijk de vaardigheid om het psychologische standpunt van anderen over te nemen. Deze subschaal bestond uit zeven items, zoals: 'bij een onenigheid probeer ik naar ieders kant te kijken voordat ik een beslissing neem'. De subschaal 'empathic concern' meet de affectieve component van empathie, namelijk de mate van sympathie voor anderen. Ook deze subschaal bestond uit zeven items. Eén voorbeelditem is: 'ik ben bezorgd over mensen die het minder goed hebben dan ik'. Voor de subschalen geldt dat een hogere gemiddelde score een hogere mate van empathie inhoudt. De interne consistentie van de items is beoordeeld met de Cronbach's Alpha en was .83 voor zowel adolescenten als moeders, wat aangeeft dat de schaal betrouwbaar is (Field, 2018).

Psychologische controle. Voor het meten van de mate van psychologische controle wordt gebruikgemaakt van de 'Psychological Control Scale-Youth Self-report (PCS-YSR)'. Adolescenten hebben de vragenlijst ingevuld over hun moeders. De vragenlijst wordt gescoord op een vijfpunt Likertschaal, 1 = helemaal niet van toepassing; 5 = helemaal van toepassing. De gehele vragenlijst bestaat uit acht items, waardoor psychologische controle van moeders gemeten kan worden. Een voorbeelditem is: 'Onderbreekt mij vaak'. Een hoge score betekent hierbij een hoge mate van psychologische controle. De interne consistentie van alle items is beoordeeld met de Cronbach's Alpha, deze is (.88), hetgeen aangeeft dat de schaal betrouwbaar is (Field, 2018).

Data-analyse

Voor het analyseren van de data werd gebruikgemaakt van een mediatieanalyse die is uitgevoerd met het programma PROCESS in IBM SPSS Statistics 28. Als eerst werden de assumpties gecontroleerd. Vervolgens werd een mediatieanalyse uitgevoerd met de empathie van moeders als onafhankelijke variabele, empathie van adolescenten als afhankelijke variabele en psychologische controle van moeders als mediator. Daarnaast werd empathie van adolescenten tijdens T5 en het geslacht van adolescenten meegenomen als controlevariabele. Er is getoetst met een alpha level van .05

Resultaten

Data-inspectie

De assumpties zijn gecontroleerd en er bleek sprake te zijn van uitschieters. De analyses zijn uitgevoerd met en zonder deze uitschieters. Het uitsluiten leverde geen significante verschillen op en dus zijn de uitschieters niet verwijderd. Tevens is er gekeken of

de variabelen normaal verdeeld waren. Daarvoor is een normaliteitstoets uitgevoerd. Hieruit bleek dat empathie van moeders in T4 ($p = .019$), empathie van adolescenten in T6 ($p = .035$) en psychologische controle van moeders in T5 ($p = .010$) niet normaal verdeeld waren. Echter, lijkt er op basis van histogrammen en Q-Q plots wel sprake te zijn van een normaalverdeling bij empathie van moeders in T4 en empathie van adolescenten in T6, dus daar wordt van uitgegaan. Psychologische controle van moeders in T5 lijkt echter niet normaal verdeeld en is rechtsscheef. Transformeren levert geen significant verschil op en daarom dienen de resultaten met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. Verder is er door middel van een spreidingsdiagram duidelijk geworden dat er sprake is van homoscedasticiteit. Tevens kan er gesteld worden dat er sprake is van afwezigheid van multicollineariteit. De waarde van de *Tolerance* is .95 en de waarde van de *Variance Inflation Factor (VIF)* is 1.05.

Beschrijvende statistieken

In Tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken en de correlaties van de variabelen weergegeven. Er werd een positieve significante correlatie gevonden tussen empathie van moeders in T4 en empathie van adolescenten in T5 en T6. Een hoge mate van empathie van moeders in T4 hangt samen met een hoge mate van empathie van adolescenten in T5 ($p = .002$) en T6 ($p < .001$). Daarnaast werd er een significante negatieve correlatie gevonden tussen empathie van moeders in T4 en psychologische controle van moeders in T5. Wat betekent dat een hoge mate van empathie van moeders in T4 samenhangt met een lage mate van psychologische controle van moeders in T5 ($p = .004$). Een t-toets is uitgevoerd om gemiddelde verschillen in empathie tussen jongens en meisjes te analyseren. De gemiddelde totaalscore op empathie van meisjes was 36.22 en de gemiddelde totaalscore op empathie van jongens was 31.10. Hieruit is gebleken dat empathie van meisjes significant hoger is dan die van jongens ($t(373) = -7.049, p < .001$)

Tabel 1

Beschrijvende Statistieken en Correlatiecoëfficiënten voor Empathie van Moeder, Empathie van Adolescenten en Psychologische Controle van Moeders (N=381)

Variabele	1.	2.	3.	4	M(SD)	Range	Kurtosis (SD)	Skewness (SD)
1. Empathie moeders T4	-	-	-	-	40.17(6.20)	22.-55.	.02(.25)	.01(.13)
2. Psychologische controle moeder T5	-.147*	-	-	-	14.52(5.89)	8.-34.	.17(.25)	.87(.13)
3. Empathie adolescenten T6	.197*	.003	-	-	33.26(7.39)	15.-55.	-.13(.25)	.24(.17)
4. Empathie adolescenten T5	.158*	-.049	.730*	-	32.73 (7.37)	12.-56.	.34(.25)	.20(.13)

*Noot. *p <.01*

Mediatie analyse

Om te toetsen of psychologische controle van moeder het verband tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten (deels) kan verklaren, wordt een mediatie analyse uitgevoerd via PROCESS. In deze analyse worden de controle variabele geslacht en empathie van adolescenten T5 meegenomen, zodat deze gecontroleerd wordt voor eventuele verschillen. In tabel 2 zijn de uitkomsten van de mediatie analyse middels PROCESS weergegeven.

In model 1 wordt de relatie tussen empathie van moeders en psychologische controle van moeders weergegeven (pad a). Uit dit model blijkt dat empathie van moeders een significante negatieve voorspeller is van psychologische controle van moeders, $b = -.12$, 95% CI [-.22, -.03], $t = -2.49$. Dit is een klein effect (Field, 2018). Dit betekent dat wanneer moeders meer empathie toonden dit voorspellend was voor minder psychologische controle van moeders een jaar later. Een significante vijf procent van de variantie in psychologische controle wordt verklaard ($F(3,377) = 6.29$; $p < .001$).

In model 2 worden de resultaten van de regressieanalyse van zowel empathie van moeders (pad c') als psychologische controle van moeders (pad b) op empathie van adolescenten weergegeven. Uit dit model blijkt dat empathie van moeders een significante positieve voorspeller is van empathie van adolescenten, wanneer psychologische controle van

moeders ook in het model wordt meegenomen, $b = .12$, 95% CI [.04, .20], $t = 2.80$, $p = .005$.

Dit is een klein effect (Field, 2018). Dat betekent dus dat wanneer moeders meer empathie toonden dit voorspellend was voor meer empathie bij adolescenten twee jaar later.

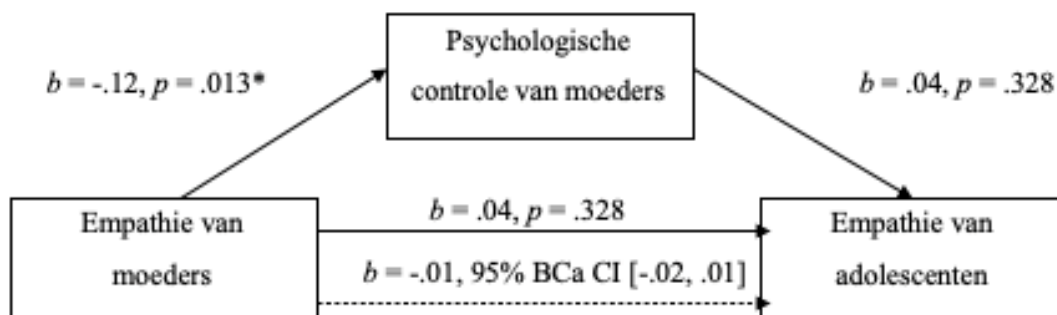
Psychologische controle blijkt daarentegen geen significante voorspeller van empathie van adolescenten, $b = .04$, 95% CI [-.04, .13], $t = .98$, $p = .326$. Dit model verklaart een significante 55 procent van de variantie in de empathie van adolescenten ($F(4,376) = 116.82$, $p < .001$).

In model 3 wordt het totale effect van empathie van moeders op empathie van adolescenten, zonder mediator weergegeven (pad c). Hieruit blijkt dat empathie van moeders nog steeds een significante positieve voorspeller is van empathie van adolescenten, $b = .11$, 95% CI [.03, .19], $t = 2.70$, $p = .007$. Dus wanneer moeders meer empathie toonden dan is er sprake van meer empathie bij adolescenten twee jaar later. Daarnaast wordt een significante 74 procent van de variantie verklaard door dit model ($F(3,377) = 155.46$, $p < .001$).

Als laatst wordt middels een mediatieanalyse gekeken of er sprake is van een indirect effect van empathie van moeders op empathie van adolescenten, gemedieerd door psychologische controle van moeders. De resultaten zijn weergegeven in Figuur 2. Hieruit blijkt dat er geen sprake is van een indirect significant effect van empathie moeders op empathie van adolescenten via psychologische controle van moeders, $b = -.01$, 95% BCa CI [-.02, .01]. Dus psychologische controle van moeders heeft geen mediërende rol op het verband tussen empathie van moeders op empathie van adolescenten.

Tabel 2*Mediatie model middels PROCESS (N=381)*

Variabelen	B	SE	Sig.	R ²
Model 1 met psychologische controle T5 als afhankelijke variabele				.05
(Constant)	18.75	2.27	>.001	
Empathie adolescenten T5	-.07	.04	.108	
Geslacht	2.02	.64	.002*	
Empathie moeders T4	-.12	.05	.013*	
Model 2 met empathie adolescenten T6 als afhankelijke variabele				.55
(Constant)	3.22	2.13	.131	
Empathie adolescenten T5	.68	.04	>.001*	
Geslacht	1.70	.56	.002*	
Empathie moeders T4	.12	.04	.005*	
Psychologische controle moeders T5	.04	.04	.328	
Model 3 met empathie adolescenten T6 als afhankelijke variabele				.55
(Constant)	4.07	1.96	.039	
Empathie adolescent T5	.68	.04	>.001*	
Empathie moeders	.12	.04	.006*	

*Noot. *p <.05,***Figuur 2***Padmodel Mediatieanalyse*

Discussie

Sociale theorieën suggereren dat moeders een belangrijke rol kunnen spelen in de ontwikkeling van empathie bij adolescenten (Bandura, 1986; Hoffman, 2000). Een verminderde empathie ontwikkeling bij adolescenten wordt in verband gebracht met verschillende problemen (Ciciolla et al., 2013; Mesman et al., 2011; Van Langen et al., 2014). Daarom is het van belang om inzicht te krijgen in factoren die de empathie ontwikkeling bij adolescenten kunnen bevorderen. Het huidige onderzoek heeft als doel het longitudinale verband tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten te onderzoeken en de rol van psychologische controle van moeders op dit verband. Er is nog weinig onderzoek gedaan naar deze verbanden en bovendien komt er uit bestaande literatuur tegenstrijdige resultaten naar voren. De bevindingen van dit onderzoek kunnen in de toekomst bijdragen aan gerichte gezinsinterventies om de empathie van adolescenten te vergroten.

Als eerst werd er in dit onderzoek een negatief verband verwacht tussen empathie van moeders en psychologische controle van moeders. In het huidige onderzoek werd dan ook een negatief effect gevonden tussen empathie van moeders en psychologische controle van moeders. Deze bevindingen komen overeen met eerdere studies (Werner et al., 2016). Daarnaast sluiten deze bevindingen aan bij de verwachting dat moeders met meer empathie beter kunnen inschatten dat de autonomiebehoefte van adolescenten toeneemt, en hierop kunnen reageren door minder psychologische controle uit te oefenen.

Als tweede werd verwacht dat er een negatieve samenhang bestaat tussen psychologische controle van moeders en empathie van adolescenten. Echter, in huidig onderzoek werd er tegen de verwachtingen in geen verband gevonden. Dit resultaat is deels in overeenstemming met eerdere literatuur, want Soenens et al. (2007) vonden eveneens geen verband tussen psychologische controle van moeders en empathie van adolescenten, terwijl Kanat-Maymon en Assor (2010) wel een verband vonden. Daarnaast komen de bevindingen niet overeen met de verwachtingen op basis van de hechtingstheorie van Bowlby (1988). Een mogelijk verklaring voor het ontbreken van een verband in het huidige onderzoek is het niet meenemen van genderverschillen bij adolescenten. Eerdere studies hebben namelijk aangetoond dat er genderverschillen bestaan in de mate van empathie bij adolescenten (Van der Graaff et al., 2014). Zo blijkt dat ouders zich meer verantwoordelijk voor de opvoeding van kinderen van hun eigen geslacht (Eisenberg et al., 1991; Fabes et al., 1990; Harris & Morgan, 1991). Het wordt daarom aanbevolen om in toekomstig onderzoek te kijken naar de invloed van het geslacht van de adolescent op het verband tussen empathie van adolescenten en empathie van moeders. Een andere reden voor het niet vinden van het verwachte verband

tussen psychologische controle en empathie van adolescenten zou kunnen zijn dat de variabele psychologische controle van moeders niet normaal verdeeld was. Een niet-normaal verdeelde variabele kan de statistische kracht van analyses verminderen en het hierdoor moeilijker verbanden vinden (Field, 2018). Echter, ook in eerdere literatuur werden tegenstrijdige resultaten gevonden. Een mogelijke verklaring voor het verschil in resultaten in bestaande literatuur zou kunnen zijn dat Kanat-Maymon en Assor (2010) keken naar ouderlijke controle als construct, terwijl Soenens et al. (2007) en het huidige onderzoek zich richtten op psychologische controle. Hoewel deze constructen enigszins vergelijkbaar zijn, verschillen ze toch van elkaar. Gedragscontrole omvat psychologische controle van ouders, maar omvat daarnaast een breder scala aan gedragingen (Barber, 1996). Het is dus relevant om dit verband verder te onderzoeken.

Ten derde werd verwacht dat er een positief verband bestaat tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten. Zoals verwacht, werd er in huidig onderzoek een positief verband gevonden tussen empathie bij moeders en empathie bij adolescenten. Deze bevindingen komen overeen met eerdere onderzoek (Soenens et al., 2007; Van Lissa et al., 2014) en is in lijn met eerdere theorieën die uitgaan van de modelerende rol van moeders in de empathie ontwikkeling van adolescenten (Bandura, 1986; Hoffman, 2000). Er is echter ook een onderzoek dat geen verband vond in de late adolescentie (Hawk et al., 2012). Deze tegenstrijdige resultaten kunnen mogelijk worden verklaard doordat in het onderzoek van Hawk et al. (2012) niet alleen de subschalen empathic concern (EC) en perspective taking (PT) werden meegenomen, maar ook de subschalen personal distress (PD) en fantasy (F), in tegenstelling tot andere onderzoeken. In de late adolescentie bleek er geen verband gevonden tussen PD van moeders en adolescenten (Hawk et al., 2012). Echter, de subschalen PD en F bleken minder sterk geassocieerd te zijn met empathie dan de subschalen EC en PT, wat mogelijk het verschil in resultaten kan verklaren.

Tot slot werd verwacht dat psychologische controle een mediërende rol zou spelen in het verband tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten. Dit bleek echter niet het geval te zijn, aangezien er geen verband werd gevonden tussen psychologische controle van moeders en empathie van adolescenten. Hierdoor was er ook geen sprake van een mediërende rol, aangezien er een verband moet bestaan tussen alle variabelen om een mediatie-effect te kunnen aantonen (Field, 2018).

Beperkingen en sterke kanten

Dit onderzoek kent enkele beperkingen en sterke kanten die in overweging genomen moeten worden. Allereerst dient opgemerkt te worden dat de steekproef hoofdzakelijk bestaat

uit Nederlandse moeders en adolescenten met een matige tot hoge SES, wat afwijkt van de algemene Nederlandse bevolking. Het percentage moeders dat hoger onderwijs had gevolgd was in de steekproef hoger (40%), dan in de totale Nederlandse bevolking (35%) (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2023a). Ook het percentage moeders met een lagere baan was in de steekproef lager (28%) dan in de algemene Nederlandse bevolking (44%) (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022). Daarnaast was 97% van de steekproef Nederlands, terwijl dit in de Nederlandse bevolking 74% is (Centraal Bureau voor de Statistiek (2023b). Hierdoor zijn de resultaten minder goed te generaliseren naar de Nederlandse populatie. Longitudinaal onderzoek toont namelijk aan dat een lage SES en slechte opvoeding positief samenhangen (Farrington, 2003). Ook blijkt er een verband te bestaan tussen een lage SES en een lage mate van empathie (Jolliffe & Farrington, 2006). Bovendien heeft eerder onderzoek aangetoond dat etniciteit een rol kan spelen bij de mate van psychologische controle (Hill & Tyson, 2008). Dus mogelijk hangen de variabelen anders samen als er een steekproef was gebruikt die meer representatief is voor de Nederlandse populatie. Daarom wordt voor toekomstige onderzoek aanbevolen om gebruik te maken van een representatievere steekproef met betrekking tot SES en etnische samenstelling. Een andere beperking van dit onderzoek is dat er gebruik is gemaakt van zelfrapportages om empathie te meten, wat kan leiden tot sociaal wenselijke antwoorden. Uit eerder onderzoek blijkt dat er weinig overeenstemming bestaat tussen zelf gerapporteerde empathie en andere metingen van empathie, zoals observatie en interviews (Eisenberg et al., 1989; Strayer & Roberts, 1997). Het zou daarom nuttig zijn om in toekomstig onderzoek externe informanten, zoals leeftijdsgenoten of leraren, te betrekken bij het meten van empathie om de kans op sociaal wenselijke antwoorden te verkleinen.

Naast de genoemde beperkingen kent dit onderzoek ook meerdere sterke punten die de waarde van de bevindingen versterken. Als eerst betreft dit onderzoek een longitudinale opzet. Dit betekent dat de participanten gedurende een langere tijd zijn gevolgd, waardoor er gesproken kan worden over voorspellende factoren. Dit draagt bij aan de interne validiteit van deze studie (Field, 2018). Een ander sterk punt is dat er gebruik is gemaakt van gestandaardiseerde meetinstrumenten bij het verzamelen van de data, wat de validiteit van de resultaten verder verhoogt (Field, 2018). Bovendien is er voor deze studie gebruikgemaakt van een relatief grote steekproef. Dit vergroot de betrouwbaarheid van de resultaten, wat er tevens voor zorgt dat de kans op toevalsbevindingen verkleind wordt (Field, 2018). Tot slot is dit onderzoek een van de eerste onderzoeken waarin naast het verband tussen empathie van moeders en empathie van adolescenten, ook is gekeken naar de rol van psychologische

controle op dit verband. Dit maakt de bevindingen van huidig onderzoek relevant voor verdere wetenschappelijke discussie.

Conclusie

Het huidige onderzoek toont aan dat er een verband bestaat tussen de empathie van moeders en empathie van adolescenten, waarbij psychologische controle van moeders geen mediërende rol speelt. Deze bevindingen dragen bij aan de bestaande kennis over de empathie ontwikkeling van adolescenten en bieden richting voor vervolgonderzoek. Bovendien kunnen ze waardevolle inzichten bieden voor gezinsinterventies ter bevordering van de empathie ontwikkeling bij adolescenten. Het tijdig interveniëren in gezinnen waarbij sprake is van een lage mate van empathie bij moeder kan helpen om belemmeringen in de empathie ontwikkeling van adolescenten te verminderen en gerelateerde problemen te voorkomen.

Referenties

- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs.
- Barber, B. K. (1996). Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct. *Child Development*, 67(6), 3296. <https://doi.org/10.2307/1131780>
- Barber, B. K. (2002). *Intrusive Parenting: How Psychological Control Affects Children and Adolescents* (1st ed.). Amer Psychological Assn.
- Barber, B. K., Stolz, H. E., & Olsen, J. A. (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: Assessing relevance across time, culture, and method: I. Introduction. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. <https://psycnet.apa.org/record/2010-12545-001>
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022). *Beroepsbevolking - beroepsklassen*. opendata.cbs.nl. <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85276NED/table?searchKeywords=beroepsbevolking%20beroepsklassen>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023a). *Opleidingsniveau*. opendata.cbs.nl. <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85453NED/table?searchKeywords=opleidingsniveau>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023b). *Hoeveel inwoners hebben een herkomst buiten Nederland*. Centraal Bureau Voor De Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-inwoners-hebben-een-herkomst-buiten-nederland>
- Ciciolla, L., Crnic, K. A., & West, S. G. (2013). Determinants of Change in Maternal Sensitivity: Contributions of Context, Temperament, and Developmental Risk. *Parenting*, 13(3), 178–195. <https://doi.org/10.1080/15295192.2013.756354>

- De Goede, I., Branje, S., & Meeus, W. (2009). Developmental Changes in Adolescents' Perceptions of Relationships with Their Parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(1), 75–88. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9286-7>
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Miller, P. D., Fultz, J., Shell, R., Mathy, R. M., & Reno, R. R. (1989). Relation of sympathy and personal distress to prosocial behavior: A multimethod study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(1), 55–66. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.1.55>
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Schaller, M., Carlo, G., & Miller, P. D. (1991). The Relations of Parental Characteristics and Practices to Children's Vicarious Emotional Responding. *Child Development*, 62(6), 1393. <https://doi.org/10.2307/1130814>
- Fabes, R. A., Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1990). Maternal correlates of children's vicarious emotional responsiveness. *Developmental Psychology*, 26(4), 639–648. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.26.4.639>
- Farrington, D. P. (2003). Key Results from the First Forty Years of the Cambridge Study in Delinquent Development. In T. P. Thornberry & M. D. Krohn, *Kluwer Academic Publishers eBooks* (pp. 137–183). https://doi.org/10.1007/0-306-47945-1_5
- Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. SAGE Publications.
- Gagné, M. (2003). The Role of Autonomy Support and Autonomy Orientation in Prosocial Behavior Engagement. *Motivation and Emotion*, 27(3), 199–223. <https://doi.org/10.1023/a:1025007614869>
- Gondoli, D. M., & Silverberg, S. B. (1997). Maternal emotional distress and diminished responsiveness: The mediating role of parenting efficacy and parental perspective taking. *Developmental Psychology*, 33(5), 861–868. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.33.5.861>

- Groen, Y. (2019). Sekseverschillen in affectieve en cognitieve empathie: inzichten uit drie meetmethoden. *Neuropraxis*, 23(6), 139–146. <https://doi.org/10.1007/s12474-019-00238-y>
- Harris, K. M., & Morgan, S. P. (1991). Fathers, Sons, and Daughters: Differential Paternal Involvement in Parenting. *Journal of Marriage and Family*, 53(3), 531. <https://doi.org/10.2307/352730>
- Hastings, P. D., McShane, K., Parker, R., & Ladha, F. (2007). Ready to Make Nice: Parental Socialization of Young Sons' and Daughters' Prosocial Behaviors with Peers. *Journal of Genetic Psychology*, 168(2), 177–200. <https://doi.org/10.3200/gntp.168.2.177-200>
- Hauser Kunz, J., & Grych, J. H. (2013). Parental Psychological Control and Autonomy Granting: Distinctions and Associations with Child and Family Functioning. *Parenting*, 13(2), 77–94. <https://doi.org/10.1080/15295192.2012.709147>
- Hawk, S. T., Keijsers, L., Branje, S. J. T., Graaff, J. V. D., Wied, M. D., & Meeus, W. (2012). Examining the Interpersonal Reactivity Index (IRI) Among Early and Late Adolescents and Their Mothers. *Journal of Personality Assessment*, 95(1), 96–106. <https://doi.org/10.1080/00223891.2012.696080>
- Hill, N. E., & Tyson, D. B. (2008). Excavating Culture: Ethnicity and Context as Predictors of Parenting Behavior. *Applied Developmental Science*, 12(4), 188–197. <https://doi.org/10.1080/10888690802388110>
- Hoffman, M. D. (2000). *Empathy and Moral Development: Implications for Caring and Justice* (Vol. 30). NY: Cambridge University Press.
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*, 29(4), 589–611. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.010>

- Kanat-Maymon, M., & Assor, A. (2009). Perceived Maternal Control and Responsiveness to Distress as Predictors of Young Adults' Empathic Responses. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(1), 33–46. <https://doi.org/10.1177/0146167209347381>
- Kochanska, G. (1997). Mutually Responsive Orientation between Mothers and Their Young Children: Implications for Early Socialization. *Child Development*, 68(1), 94. <https://doi.org/10.2307/1131928>
- Leondari, A., & Kiosseoglou, G. (2002). Parental Psychological Control and Attachment in Late Adolescents and Young Adults. *Psychological Reports*, 90(3), 1015–1030. <https://doi.org/10.2466/pr0.2002.90.3.1015>
- Mesman, J., Van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). Unequal in Opportunity, Equal in Process: Parental Sensitivity Promotes Positive Child Development in Ethnic Minority Families. *Child Development Perspectives*, 6(3), 239–250. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2011.00223.x>
- Miklikowska, M., Duriez, B., & Soenens, B. (2011). Family roots of empathy-related characteristics: The role of perceived maternal and paternal need support in adolescence. *Developmental Psychology*, 47(5), 1342–1352. <https://doi.org/10.1037/a0024726>
- Morelli, S. A., Lieberman, M. D., & Zaki, J. (2015). The Emerging Study of Positive Empathy. *Social and Personality Psychology Compass*, 9(2), 57–68. <https://doi.org/10.1111/spc3.12157>
- Nelson, D. A., Yang, C., Coyne, S. M., Olsen, J. A., & Hart, C. H. (2013). Parental psychological control dimensions: Connections with Russian preschoolers' physical and relational aggression. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 34(1), 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2012.07.003>

- Oudekerk, B. A., Allen, J. P., Hessel, E. T., & Molloy, L. E. (2015). The Cascading Development of Autonomy and Relatedness From Adolescence to Adulthood. *Child Development, 86*(2), 472–485. <https://doi.org/10.1111/cdev.12313>
- Pérez-Albéniz, A., & De Paúl, J. (2003). Dispositional empathy in high- and low-risk parents for child physical abuse. *Child Abuse & Neglect, 27*(7), 769–780. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(03\)00111-x](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(03)00111-x)
- Phares, V., Fields, S., & Kamboukos, D. (2009). Fathers' and Mothers' Involvement with Their Adolescents. *Journal of Child and Family Studies, 18*(1), 1–9. <https://doi.org/10.1007/s10826-008-9200-7>
- Phares, V., Renk, K., Duhig, A. M., Fields, S., & Sly, J. (2009). Gender Differences in Positive and Negative Feelings Between Adolescents and Their Fathers and Mothers. *Journal of Child and Family Studies, 18*(2), 213–218. <https://doi.org/10.1007/s10826-008-9221-2>
- Pinquart, M. (2017). Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology, 53*(5), 873–932. <https://doi.org/10.1037/dev0000295>
- Rodriguez, C. M. (2013). Analog of parental empathy: Association with physical child abuse risk and punishment intentions. *Child Abuse & Neglect, 37*(8), 493–499. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2012.10.004>
- Roth, G. (2008). Perceived Parental Conditional Regard and Autonomy Support as Predictors of Young Adults' Self- Versus Other-Oriented Prosocial Tendencies. *Journal of Personality, 76*(3), 513–534. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00494.x>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2018). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness* (1st ed.). The Guilford Press.

- Scharf, M., & Goldner, L. (2018). "If you really love me, you will do/be. . .": Parental psychological control and its implications for children's adjustment. *Developmental Review, 49*, 16–30. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2018.07.002>
- Silk, J. S. (2003). Psychological Control and Autonomy Granting: Opposite Ends of a Continuum or Distinct Constructs? *Journal of Research on Adolescence, 13*(1), 113–128. <https://doi.org/10.1111/1532-7795.1301004>
- Soenens, B., Duriez, B., Vansteenkiste, M., & Goossens, L. (2007). The Intergenerational Transmission of Empathy-Related Responding in Adolescence: The Role of Maternal Support. *Personality and Social Psychology Bulletin, 33*(3), 299–311. <https://doi.org/10.1177/0146167206296300>
- Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and Outcomes of Self-Determination in 3 Life Domains: The Role of Parents' and Teachers' Autonomy Support. *Journal of Youth and Adolescence, 34*(6), 589–604. <https://doi.org/10.1007/s10964-005-8948-y>
- Stern, J. A., Borelli, J. L., & Smiley, P. A. (2012). Assessing parental empathy: a role for empathy in child attachment. *Attachment & Human Development, 17*(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/14616734.2014.969749>
- Van Der Graaff, J., Branje, S., De Wied, M., Hawk, S. T., Van Lier, P. a. C., & Meeus, W. (2014). Perspective taking and empathic concern in adolescence: Gender differences in developmental changes. *Developmental Psychology, 50*(3), 881–888. <https://doi.org/10.1037/a0034325>
- Van Der Graaff, J., Branje, S., De Wied, M., & Meeus, W. (2012). The Moderating Role of Empathy in the Association Between Parental Support and Adolescent Aggressive and Delinquent Behavior. *Aggressive Behavior, 38*(5), 368–377. <https://doi.org/10.1002/ab.21435>

- Van Der Kaap-Deeder, J., Vansteenkiste, M., Soenens, B., & Mabbe, E. (2017). Children's daily well-being: The role of mothers', teachers', and siblings' autonomy support and psychological control. *Developmental Psychology, 53*(2), 237–251.
<https://doi.org/10.1037/dev0000218>
- Van Langen, M., Wissink, I., Van Vugt, E., Van Der Stouwe, T., & Stams, G. (2014). The relation between empathy and offending: A meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior, 19*(2), 179–189. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.02.003>
- Van Lissa, C. J., Hawk, S. T., De Wied, M., Koot, H. M., Van Lier, P., & Meeus, W. (2014). The longitudinal interplay of affective and cognitive empathy within and between adolescents and mothers. *Developmental Psychology, 50*(4), 1219–1225.
<https://doi.org/10.1037/a0035050>
- Van Lissa, C. J., Hawk, S. T., & Meeus, W. H. (2017). The effects of affective and cognitive empathy on adolescents' behavior and outcomes in conflicts with mothers. *Journal of Experimental Child Psychology, 158*, 32–45.
<https://doi.org/10.1016/j.jecp.2017.01.002>
- Werner, L. L. a. A., Van Der Graaff, J., Meeus, W., & Branje, S. (2016). Depressive Symptoms in Adolescence: Longitudinal Links with Maternal Empathy and Psychological Control. *Journal of Abnormal Child Psychology, 44*(6), 1121–1132.
<https://doi.org/10.1007/s10802-015-0106-8>